

Dolinska L., Petrenko V. Psychological correction anxiety among high school pupils from gymnasium and lyceum. The article devoted to the problem of psychological correction of high level of anxiety high school pupils from gymnasium and lyceum. This paper begins with the analysis of psychological researches of that problem, which could not give enough information about specificity of manifestations and ways of optimization anxiety for this pupils. During the studying of problem was found the peculiarities of manifestation and factors of forming of anxiety of pupils from schools different types. Also were described special anxiety factors for high school pupils from gymnasium and lyceum. Determined, that anxiety's level correlates with negative self-attitude, ambivalent attitude to own past, present and future, indexes of self-esteem and succeed level, aspiration of abruption, avoid of failure. Furthermore, pupils from gymnasium and lyceum are more anxious, then pupils from schools, what determined by influence of specific factors: great difference between indexes of self-esteem and succeed level and avoid of failure.

By the results of research was created the model of gymnasium and lyceum pupils anxiety psychological correction. Realization of this model consists of three parts: work with pupils (psychological training), work with teachers (mini-lections, consultations), work with parents (mini-lections, consultations).

Keywords: anxiety, adolescence, psychological correction, factors of anxiety, self-attitude, responsibility, self-esteem, succeed level, aspiration of adoption, aspiration of success, avoid of failure.

Відомості про авторів:

Долинська Любов Василівна – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології факультету філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Петренко Вікторія Євгенівна – кандидат психологічних наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Статтю подано до друку 14.04.2016.

УДК 159.922

© С. Л. Кравчук, 2016

С. Л. Кравчук (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОНОМНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Кравчук С. Л. Психологічні особливості автономності та емоційної стійкості особистості юнацького віку. В статті аналізується проблема особливостей зв'язку автономності та емоційної стійкості особистості юнацького віку. Особистість, що самоактуалізується, є автономною, незалежною та вільною. Емоційна стійкість розглядається як психічний стан та як інтегративна властивість особистості, що характеризується взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності особистості. Представлено результати дослідження особливостей зв'язку автономності та емоційної стійкості з індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Виявлено прямі значущі зв'язки автономності з спонтанною агресивністю, маскуліністю, товариськістю, відкритістю, врівноваженістю, екстраверсією та виявлено зворотній значущий зв'язок автономності із сором'язливістю. Виявлено, що особи юнацького віку з автономністю більш схильні до відображеної агресії. Показано, що особи юнацького віку з автономністю більш

схильні до прагнення до самоактуалізації, спонтанності, аутосимпатії, саморозуміння, креативності. Виявлено, що особи юнацького віку з автономністю більш схильні до агресивного типу міжособистісних стосунків та менш схильні до співробітництва, альтруїстичного, сором'язливого, залежного типів міжособистісних стосунків. Не було виявлено статистично значущого зв'язку між автономністю та емоційною стійкістю особистості. Виявлено прямі значущі зв'язки емоційної стійкості з орієнтацією в часі, саморозумінням та прагненням до самоактуалізації.

Ключові слова: автономність, емоційна стійкість, емоціогенні ситуації, самоконтроль, контроль, життєстійкість, особистість.

Постановка проблеми. Проблема дослідження стратегій самоконтролю, які особистість свідомо використовує регулярно та систематично для здійснення впливу на розвиток когнітивної, поведінкової та емоційної активності в бажаному напрямку, залишається важливою та актуальною.

Система уявлень, на яку спирається цей конструкт, зводиться до того, що існування людей не є абсолютно визначеним наперед, тобто особистість сама може досягати значної самостійності, свободи вибору та має здатність до ефективної зміни свого життя.

Поняття самоконтроль передбачає наявність індивідуального вибору та свободи. Самоконтроль означає процес руху від безпосередньої, рефлексивної дії в напрямку до свідомого, інформованого вибору.

На думку Д. Шапіро [19], відповідальність виступає важливою опорою в основі поняття самоконтроль. Відповідальність означає рух від накладання її на інших і середовище та від зовнішнього локусу контролю в напрямку до внутрішнього локусу контролю та накладання її на себе. Ж. Піаже вважав, що розвиток відповідальності відіграє центральну роль у формуванні моральних суджень [9].

Відсутність контролю чи недостатньо розвинена воля можуть розглядатися як суттєві характеристики розладів потягів, а також депресивних та тривожних розладів.

Одна з динамічних властивостей емоційності – це емоційна стійкість. Це одна з темпераментальних властивостей особистості, що характеризує швидкість переходу від одного емоційного стану до іншого.

Високий рівень емоційної лабільності особистості може негативно впливати на стосунки з оточуючими людьми, так як нестійкість емоційного фону супроводжується частою зміною настрою залежно від специфіки ситуації: від піднесеного з відтінком добродушності, ейфорії до дисфоричного з незадоволенням, злобою, агресією.

Надмірно виражена емоційна лабільність може ускладнювати відношення з оточуючими людьми, так як особистість стає реактивною, імпульсивною, погано керує собою. Емоційна лабільність робить людину нездатною виробити тверді погляди та переконання, сформулювати симпатію чи антипатію до когось, набути постійні уподобання.

В чому полягають передумови емоційної стійкості особистості і чи можна діалектично встановити її залежність від потреб, мотивів, волі, досвіду, готовності особистості до виконання тих чи інших задач? Яким чином емоційна стійкість пов'язана з автономністю особистості?

Аналіз наукових досліджень. Поняття незалежність трактується в психології по-різному. Бути незалежним означає вчиняти та поводити себе відповідно з власними потребами, сприйманнями чи оцінками, ніж з вимогами оточення чи поглядами інших людей.

Незалежність може розглядатися в аспекті мотивації чи способу саморегуляції. В першому випадку можна очікувати паттерн прагнення переривати чи завершувати багато видів

дій. В іншому випадку можна розраховувати побачити тип стратегії, яка визначає характер дій людини при прагненні до різноманітних цілей.

Незалежність як мотив асоціюється із прагненням до таких винагород, як свобода діяти без втручання та впливів з боку інших людей чи оточення. В той же час незалежність як регулятор виражається через індивідуалізм та особисту участь в прийнятті рішень.

Г. А. Мюррей під терміном “автономія” розумів набутий чи психогенний мотив, що втілює в собі представлення про незалежність як спонукаючої сили. На думку вченого, автономія є одним з декількох мотивів, які мають справу з людською владою, досягаючи її, протидіючи чи підкоряючись їй [1]. Г. А. Мюррей визначив автономію наступним чином: протидіяти впливу чи примусу; не підкорятись авторитету чи шукати собі свободу на новому місці; прагнути до незалежності.

Тому є виправданим розглядати прагнення до свободи та контролю наслідків своєї поведінки функціонально автономною мотиваційною силою.

Згідно Г. Оллпорту [7], існує два види функційної автономії: 1) стійка – пов'язана з механізмами зворотнього зв'язку в нервовій системі, призводить до стійкого звичного способу задоволення потреб; 2) власна – відноситься до набутих інтересів людини, цінностям, установкам, намірам.

На думку Г. Оллпорта, процеси власної автономії підкоряються трьом принципам: 1) принцип організації енергетичного рівня: власна автономія можлива, так як рівень енергії, якою володіє людина, перевищує вимоги виживання та пристосування; 2) принцип подолання та компетенції: зрілим людям властива мотивація подолання та здобуття із світу уроків для себе; 3) принцип побудови пропріотичної системи: власні мотиви уходять коріннями в Пропріум (структуру “Я” індивіда), в результаті індивід організує життя з ціллю посилення “Я”, відторгаючи інші мотиви [7].

Х. Хартманн [16] вказував, що “Я” характеризується первісною та вторинною адаптацією. Інстанція “Я” дослідником розглядається як центральний орган адаптації. Адаптація передбачає не тільки пристосування до законів та цілей суспільства, але і спроби їх змінити, активно виробити нові цілі [16].

Згідно Х. Хартманна, первісною вродженою автономією наділені функції, незалежні від несвідомих потягів: здатність до сприймання, моторика тощо.

На думку Х. Хартманна, вторинна автономія пов'язана з навчанням, з досвідом протидії силам Воно, Зверх-Я та зовнішнього середовища [16].

Автономність, на думку більшості гуманістичних психологів, є головним критерієм психічного здоров'я особистості, її цілісності та повноти. Це поняття тяжіє до таких рис, як життєвість та самопідтримка у Ф. Перлза, спрямованість зсередини – у Д. Рісмена, зрілість – у К. Роджерса. Особистість, що самоактуалізується, є автономною, незалежною та вільною. Однак це не означає відчуження та самотності. В термінах Е. Фромма автономність – це позитивна “свобода для” на відміну від негативної “свободи від” [15].

Згідно досліджень С. Аша, незалежні люди схильні покладатися на самих себе, володіють даром переконання, експресивні, не приймають умовності, здатні самостійно мислити [12].

Серія досліджень Г. Віткіна та його співробітників привела до виділення та опису особливостей перцептивних стилей полнезалежності та полезалежності [12]. Було виявлено, що досліджувані істотно розрізняються в своїй здатності відокремлювати характеристики поля, що сприймається, від свого положення в ньому, даючи основу для розмежування незалежності та залежності [17].

Дослідники виявили високу міру узгодженості в цих стилях при вимірюванні з допомогою різних тестів та показали, що вони стають більш узагальненими та стійкими із настанням дорослості [12]. Так, полнезалежна особистість характеризується активністю, добрим знанням себе, вмінням прямо виражати та контролювати свої емоційні імпульси, впевненістю в собі, здатністю компенсувати почуття неповноцінності. Полнезалежна особистість характеризується пасивністю, недостатнім знанням себе, схильністю придушувати імпульси, використанням примітивних механізмів захисту в стресовій ситуації, нестачею впевненості в собі, наявністю почуття неповноцінності [17].

Дослідження показали, що незалежні в експериментах С. Аша та полнезалежні в експериментах Г. Віткіна в багатьому виявляються схожими за рисами особистості.

Г. Віткін та Ф. Гудінаф розробили більш загальну теорію – психологічну диференціацію. Психологічна диференціація має на увазі відділення себе від не-себе. Полнезалежні люди спираються на співвіднесення того, що сприймається, з собою, а полнезалежні – на цілісне сприймання середовищних умов [17].

Г. Віткін та Ф. Гудінаф застосовують цей погляд до міжособистісної поведінки. Полнезалежні люди мають соціальні вміння, які дозволяють їм більш ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Полнезалежні люди характеризуються безособовою орієнтацією.

В поняття “емоційна стійкість” різними авторами включаються різні емоційні феномени. Деякі дослідники розглядають емоційну стійкість як “стійкість емоцій”, а не функційну стійкість людини до емоціогенних умов. Під стійкістю емоцій розуміються і емоційна стабільність, і стійкість емоційних станів та відсутність схильності до частоті зміни емоцій.

Дослідники С. М. Оя [8], О. А. Чернікова [18] розглядають емоційну стійкість як емоційну стабільність, так як вони говорять про стійкість певного емоційного стану. Під емоційною стійкістю слід розуміти несприйнятливості до емоціогенних факторів, а також здатність контролювати та стримувати астенічні емоції, що виникають.

Я. Рейковський зазначає, що у деяких осіб емоційна стійкість проявляється через їх низьку емоційну чутливість [13].

В. М. Смірнов та А. І. Трохачев зазначають, що під емоційною стійкістю можна розуміти константність психічних та рухливих функцій в умовах емоціогенних впливів [14].

Р. Кеттелл щодо розуміння емоційної стійкості та нестійкості ввів поняття “афективна стійкість”. Під афективною стійкістю вчений розуміє відсутність невротичних симптомів та іпохондричних проявів, спокій, стійкість інтересів. Отже, емоційна стійкість може характеризуватись емоційною незворушністю, невразливістю, тобто не реагуванням людини на емоціогенні подразники, ситуації.

Слід зазначити, що деякі вчені розуміють під емоційною стійкістю не емоційну незворушність, а переважання позитивних емоцій, при цьому емоційна стійкість розглядається як така властивість особистості, яка забезпечує стабільність емоційних станів та емоційного збудження при впливі різних стресорів [5].

Я. Рейковський розглядає емоціональну стійкість як гіпотетичну особливість людини та вказує на два її значення: 1) людина є емоційно стійкою, якщо її емоціональне збудження, незважаючи на сильні подразники, не перевищує порогової величини; 2) людина є емоційно стійкою, так як, незважаючи на сильне емоціональне збудження, в її поведінці не спостерігається порушень [13]. Отже, на думку Я. Рейковського, емоційна стійкість може розглядатися як здатність емоційно збудженої людини зберігати певну спрямованість своїх дій, адекватне функціонування та контроль над виразом емоцій.

Згідно з В. Л. Марищуком, емоційна стійкість являє собою здатність долати стан надмірного емоційного збудження при виконанні складної діяльності [6].

На думку В. А. Плахтійенко та Ю. М. Блудова, емоційна стійкість забезпечується оптимальним використанням резервів нервово-психічної емоційної енергії [11].

М. І. Дьяченко та В. О. Пономаренко вказують, що під емоційною стійкістю слід розуміти властивість особистості та психічний стан, що забезпечує доцільну поведінку в екстремальних ситуаціях [3]. Як вказують М. І. Дьяченко та В. О. Пономаренко, в числі показників емоційної стійкості – правильне сприймання обстановки, її аналіз, оцінка, прийняття рішень; послідовність та безпомилковість дій по досягненні цілі, виконанню функціональних обов'язків; поведінкові реакції: точність та своєчасність рухів, гучність, тембр, швидкість та виразність мови, її граматична структура; зміни у зовнішньому вигляді: вираз обличчя, погляд, міміка, пантоміміка, тремор кінцівок тощо.

К. К. Платонов поділяє емоційну стійкість на емоційно-вольову, емоційно-моторну та емоційно-сенсорну [10]. Емоційно-вольова стійкість характеризується мірою вольового володіння людиною своїми емоціями. Емоційно-моторна стійкість передбачає стійкість психомоторики, а емоційно-сенсорна – стійкість сенсорних дій.

Досить цікавий підхід щодо розуміння емоційної стійкості був запропонований П. Б. Зільберманом [4]. На думку вченого, під емоційною стійкістю слід розуміти інтегративну властивість особистості, що характеризується такою взаємодією емоційних, вольових, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, які забезпечують оптимальне успішне досягнення цілі діяльності в складних емотивних обставинах.

П. Б. Зільберман розглядає емоційну стійкість як адаптацію до емоційно значимої ситуації. Вчений виділяє дві стадії: 1) емоційна реактивність, що характеризується вегетативними зрушеннями, які виникають в організмі під впливом емоціогенного фактору; 2) емоційна адаптація до зрушень вегетатики, що виникли в організмі. На другій стадії здійснюється пригнічення вегетативних зрушень, що виникли, та здійснюється саморегуляція, спрямована на збереження доцільної поведінки. А саморегуляція – це вольовий процес [4].

Дослідник Б. Х. Варданян також визначає емоційну стійкість як властивість особистості, що забезпечує гармонійне відношення між всіма компонентами діяльності в емоціогенній ситуації і тим самим сприяючи успішному виконанню діяльності [2].

Є. П. Ільїн вказує, що можна погодитися з необхідністю інтегральної характеристики людини, яка діє в напруженій емоційній ситуації [5]. На його думку, для такої характеристики є інша назва – надійність.

Як зазначає Є. П. Ільїн, про справжню емоційну стійкість слід говорити в тому випадку, коли можна визначити: 1) час появи емоційного стану при тривалій та постійній дії емоціогенного фактору; чим пізніше з'являються емоційні стани, тим вищою є емоційна стійкість; 2) сила емоціогенного фактору, яка викликає певний емоційний стан; чим більшою повинна бути сила цього впливу, тим вищою є емоційна стійкість людини [5].

На думку Є.П. Ільїна, не існує загальної емоційної стійкості. До різних емоціогенних факторів ця стійкість буде різною. Є.П. Ільїн зазначає, що правильніше говорити не про емоційну стійкість, а про стійкість особистості до конкретного емоціогенного фактору.

На нашу думку необхідно розглядати емоційну стійкість особистості як її інтегральну характеристику, що базується на взаємодії емоційних, вольових, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності особистості.

Метою статті є виявлення та аналіз психологічних особливостей автономності та емоційної стійкості особистості юнацького віку.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. В нашому дослідженні взяли участь 925 осіб юнацького віку. Серед них: 157 осіб – студенти Київського державного університету харчових технологій, 176 осіб – студенти Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, 255 осіб – студенти Національного університету імені М.П. Драгоманова, 337 осіб – студенти Київського національного лінгвістичного університету.

З метою дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості та автономності особистості нами використовувались наступні методики: 1) Фрайбурзький особистісний опитувальник (автори: Й. Фаренберг, Х. Зелг, Р. Гампел); 2) особистісний опитувальник – Інтерперсональний діагноз Т. Лірі; 3) опитувальник САМОАЛ (А.В. Лазукін в адаптації Н.Ф. Каліна); 4) опитувальник В.В. Бойко для діагностики агресивних проявів особистості; 5) опитувальник, спрямований на діагностику типологій психологічного захисту (автор: Р. Плутчик).

Згідно з результатами кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона були виявлені прямі значущі зв'язки автономності з спонтанною агресивністю (відповідно $r = 0,43$, $p < 0,01$), маскулінністю (відповідно $r = 0,41$, $p < 0,01$), товариськістю (відповідно $r = 0,37$, $p < 0,01$), відкритістю (відповідно $r = 0,37$, $p < 0,01$), врівноваженістю (відповідно $r = 0,35$, $p < 0,01$), екстраверсією (відповідно $r = 0,34$, $p < 0,01$) та виявлений зворотній значущий зв'язок автономності із сором'язливістю (відповідно $r = -0,27$, $p < 0,01$).

Отримані результати можуть свідчити про те, що особистість з автономністю більш схильна до спонтанної агресивності, маскулінності, товариськості, відкритості, врівноваженості, екстраверсії.

Стосовно інтегральних форм комунікативної агресивності також були виявлені прямі значущі зв'язки автономності із спонтанною агресивністю (відповідно $r = 0,50$, $p < 0,01$) та схильністю до відображеної агресії (відповідно $r = 0,35$, $p < 0,01$).

Нами не було виявлено статистично достовірного кореляційного зв'язку між автономністю та емоційною стійкістю особистості (відповідно $p > 0,05$).

В той же час згідно результатам кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона були виявлені зворотні значущі зв'язки емоційної стійкості з дратівливістю (відповідно $r = -0,59$, $p < 0,01$), невротичністю (відповідно $r = -0,55$, $p < 0,01$), депресивністю (відповідно $r = -0,78$, $p < 0,01$) та спонтанною агресивністю (відповідно $r = -0,50$, $p < 0,01$). Це свідчить про те, що особистість з емоційною стійкістю не схильна до дратівливості, невротичності, депресивності та спонтанної агресивності.

Стосовно міжособистісних стосунків нами були виявлені зворотні значущі зв'язки автономності з альтруїстичним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,80$, $p < 0,01$), сором'язливим типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,76$, $p < 0,01$), схильністю до співробітництва (відповідно $r = -0,65$, $p < 0,01$), залежним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,52$, $p < 0,01$). В той же час був виявлений прямий значущий зв'язок автономності з агресивним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = 0,40$, $p < 0,01$).

Це свідчить про те, що особистість з автономністю більш схильна до агресивного типу міжособистісних стосунків та менш схильна до альтруїстичного, сором'язливого, залежного типів міжособистісних стосунків та схильністю до співробітництва.

За кореляційним дослідженням нами були виявлені зворотні значущі зв'язки емоційної стійкості з недовірливо-скептичним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,53$, $p < 0,01$), залежним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,50$, $p < 0,01$), сором'язливим типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,38$, $p < 0,01$), агресивним типом міжособистісних стосунків (відповідно $r = -0,33$, $p < 0,01$).

Недовірливо-скептичний, залежний, сором'язливий, агресивний типи міжособистісних стосунків більш властиві особам з емоційною лабільністю, що характеризується частими коливаннями в настрої, недостатній саморегуляції, нестійкістю емоційного стану. Така особистість швидко реагує на зміну ситуацій, обставин, подій, вільно виходить з одних емоційних станів та входить в інші.

Також за результатами кореляційного дослідження за коефіцієнтом кореляції Пірсона були виявлені прямі значущі зв'язки автономності з прагненням до самоактуалізації (відповідно $r = 0,52$, $p < 0,01$), спонтанністю (відповідно $r = 0,54$, $p < 0,01$), аутосимпатією (відповідно $r = 0,52$, $p < 0,01$), саморозумінням (відповідно $r = 0,41$, $p < 0,01$), креативністю (відповідно $r = 0,34$, $p < 0,01$).

Отримані результати свідчать про те, що особистість з автономністю більш схильна до прагнення до самоактуалізації, спонтанності, аутосимпатії, саморозуміння, креативності.

В той же час за коефіцієнтом кореляції Пірсона були виявлені прямі значущі зв'язки емоційної стійкості з орієнтацією в часі (відповідно $r = 0,44$, $p < 0,01$), саморозумінням (відповідно $r = 0,30$, $p < 0,05$) та прагненням до самоактуалізації (відповідно $r = 0,33$, $p < 0,05$).

Особистість з емоційною стійкістю живе теперішнім, не відкладає своє життя "на потім" та не є невротично заглибленою в минулі переживання. Така особистість добре розуміє екзистенційну цінність життя "тут і тепер", здатна отримувати задоволення від актуального моменту. Емоційно-лабільна особистість невротично заглиблена в минулі переживання, має завищене прагнення до досягнень, недовірлива, невпевнена в собі.

Особистість з емоційною стійкістю сензитивна до своїх бажань та потреб, має прагнення до самоактуалізації.

Самоактуалізація – прагнення людини якомога повніше виявити, розвинути та реалізувати свої можливості, прагнення особистості бути тим, ким вона може бути. Згідно з А. Маслоу, якщо індивід не займається тим, до чого він схильний, то виникає незадоволення, неспокій, тривога.

Стосовно механізмів психологічного захисту особистості згідно результатам коефіцієнта кореляції Пірсона, виявились зворотні значущі зв'язки емоційної стійкості з регресією (відповідно $r = -0,73$, $p < 0,01$), заміщенням (відповідно $r = -0,51$, $p < 0,01$) та витісненням (відповідно $r = -0,43$, $p < 0,01$). Це свідчить про те, що особистість з емоційною лабільністю характеризується схильністю до застосування регресії, заміщення, витіснення як механізмів психологічного захисту особистості. В той же час не було виявлено явно виражених статистично достовірних значущих зв'язків автономності та механізмів психологічного захисту особистості.

Висновки. 1. Особи юнацького віку з автономністю більш схильні до спонтанної агресивності, маскулінності, товариськості, відкритості, врівноваженості, екстраверсії, відображеної агресії. Особи юнацького віку з автономністю більш схильні до прагнення до самоактуалізації, спонтанності, аутосимпатії, саморозуміння, креативності. **2.** Не виявлено статистично достовірного зв'язку між автономністю та емоційною стійкістю особистості. **3.** Особи юнацького віку з емоційною стійкістю не схильні до дратівливості, невротичності, депресивності та спонтанної агресивності. Виявлено прямі значущі зв'язки емоційної стійкості з орієнтацією в часі, саморозумінням та прагненням до самоактуалізації. **4.** Особи юнацького віку з автономністю більш схильні до агресивного типу міжособистісних стосунків та менш схильні до співробітництва, альтруїстичного, сором'язливого, залежного типів міжособистісних стосунків. Недовірливо-скептичний, залежний, сором'язливий, агресивний типи міжособистісних стосунків більш властиві особам з емоційною лабільністю. **5.** У осіб юнацького віку не виявлено явно виражених статистично достовірних значущих зв'язків автономності та механізмів психологічного захисту особистості. Особи юнацького віку з емоційною стійкістю не схильні до застосування регресії, заміщення, витіснення як механізмів психологічного захисту особистості.

Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення психологічних особливостей автономності та емоційної стійкості особистості, подолання стресів, особливостей змін, що відбуваються у свідомості сучасної молоді.

Література

1. Бреусенко-Кузнецов А. А. Теории личности: зарубежный опыт теоретизации / А. А. Бреусенко-Кузнецов. – К., 2008. – 442 с.

2. Варданян Б. Х. Механизмы регуляции эмоциональной устойчивости // Категории, принципы и методы психологии. Психические процессы / Б. Х. Варданян. – М., 1983. – С. 542–543.
3. Дьяченко М. И. О подходах к изучению эмоциональной устойчивости / М. И. Дьяченко, В. А. Пономаренко // Вопросы психологии. – 1990. – № 1. – С. 106–113.
4. Зильберман П. Б. Эмоциональная устойчивость и стресс / П. Б. Зильберман // Психический стресс в спорте: Материалы Всесоюзного симпозиума. – Пермь, 1973. – С. 13–15.
5. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 752 с.
6. Марищук В. Л. Эмоции в спортивном стрессе / В. Л. Марищук. – СПб.: КВИФК, 1995. – 324 с.
7. Оллпорт Г. В. Личность в психологии / Г. В. Оллпорт. – М., 1998. – 345 с.
8. Оя С. М. Особенности предстартовых сдвигов и эмоциональной стабильности у представителей разных видов спорта / С. М. Оя // Психологические вопросы тренировки и готовности спортсменов к соревнованию. – М., 1969. – С. 63–67.
9. Пиаже Ж. Моральное суждение у ребёнка / Ж. Пиаже. – М., 2006. – 480 с.
10. Платонов К. К. Очерки психологии для лётчиков / К. К. Платонов, Л. М. Шварц. – М., 1948. – 192 с.
11. Плахтиенко В. А. Надежность в спорте / В. А. Плахтиенко, Ю. М. Блудов. – М., 1985. – 176 с.
12. Психологическая энциклопедия / Под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. – СПб., 2006. – 1096 с.
13. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский. – М., 1979. – 392 с.
14. Смирнов В. М. О психологии, психопатологии и физиологии эмоций / В. М. Смирнов, А. И. Трохачев // Чувства, влечения, эмоции / Под ред. В. С. Дерябина. – Л., 1974. – 258 с.
15. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М., 2011. – 288 с.
16. Хартманн Х. Эго-психология и проблемы адаптации личности / Х. Хартманн. – М., 2015. – 160 с.
17. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – СПб., 2004. – 384 с.
18. Черникова О. А. Соперничество, риск, самообладание в спорте / О. А. Черникова. – М., 1980. – 336 с.
19. Шапиро Д. Автономия и ригидная личность / Д. Шапиро. – М., 2009. – 160 с.

Кравчук С. Л. Психологические особенности автономности и эмоциональной устойчивости личности юношеского возраста. В статье анализируется проблема особенностей связи автономности и эмоциональной устойчивости личности юношеского возраста. Личность, которая самоактуализируется, является автономной, независимой и свободной. Эмоциональная устойчивость рассматривается как психическое состояние и интегративное свойство личности. Представлены результаты исследования особенностей связи автономности и эмоциональной устойчивости с индивидуально-психологическими характеристиками личности. Выявлены прямые значимые связи автономности со спонтанной агрессивностью, маскулинностью, общительностью, открытостью, уравновешенностью, экстраверсией и выявлена обратная значимая связь автономности с застенчивостью. Выявлено, что личности юношеского возраста с автономностью более склонны к отраженной агрессии. Показано, что личности с автономностью более склонны к самоактуализации, спонтанности, аутосимпатии, самопониманию, креативности. Выявлено, что личности юношеского возраста с автономностью более склонны к агрессивному типу и менее склонны к

сотрудничеству, альтруистичному, застенчивому, зависимому типам межличностных отношений. Не было выявлено значимой связи между автономностью и эмоциональной устойчивости личности. Выявлены прямые значимые связи эмоциональной устойчивости с ориентацией во времени, самопониманием и стремлением к самоактуализации.

Ключевые слова: автономность, эмоциональная устойчивость, эмоциогенные ситуации, самоконтроль, контроль, жизнестойкость, личность.

Kravchuk S. L. Psychological peculiarities of independence and emotional stability of personality of youth age. The problem of peculiarities of connection of independence and emotional stability of personality of youth age is analysed in the article. Personality, that has selfactualization, is autonomous, independent and free. Emotional stability is considered as a mental condition and as integrativ property of personality which is characterized interaction of emotional, volitional, intellectual and motivational components of psychical activity of personality. The results of research of peculiarities of connection of independence and emotional stability with individually psychological characteristics of personality are presented. Is revealed the direct meaningful connections of independence with a spontaneous aggressiveness, masculinity, sociability, openness, even temper, ekstraversion, and it is discovered the reverse meaningful connection of independence with a bashfulness. It is discovered that the persons of youth age with independence more inclined to the reflective aggression. It is showed that the persons of youth age with independence more inclined to selfactualization, spontaneity, autosympathy, selfunderstanding, creativeness. It is discovered that the persons of youth age with independence more inclined to the aggressive type of interpersonality relations and less inclined to collaboration, altruism, bashful, dependent types of interpersonality relations. It was not discovered statistically meaningful connection between independence and emotional stability of personality. It is found out the direct meaningful connection of emotional stability with an orientation in time, selfunderstanding and aspiring to actualization of personality.

Keywords: independence, emotional stability, emotional situations, self-control, control, hardiness, personality.

Відомості про автора:

Кравчук Світлана Леонтіївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки Київського національного лінгвістичного університету.

Статтю подано до друку 15.03.2016.

УДК159.9:334.7

© І. М. Чорна, М. М. Чорний, 2015

І. М. Чорна, М. М. Чорний (м.Тернопіль)

ПСИХОДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Чорна І. М., Чорний М. М. Психодіагностика рівня розвитку підприємницьких здібностей у студентської молоді. У статті обґрунтовано необхідність розвитку підприємницьких здібностей. Розроблено психодіагностичний комплекс для виявлення рівня розвитку підприємницьких здібностей у студентської молоді. Здійснено часткову апробацію психодіагностичного комплексу. Проаналізовано результати діагностики. Здійснено порівняльний аналіз результатів, отриманих на двох базах дослідження. Встановлено рівень розвитку підприємницьких здібностей студентів. Досліджено гендерні відмінності у розвитку підприємницьких здібностей.